

цівників є базою для формування й удосконалювання їхніх професійних якостей. Соціальні й професійні якості також впливають на формування особистісних якостей працівників.

Виділення трьох аспектів «якості персоналу органів внутрішніх справ» носять певною мірою умовний характер. Усі ці якості характеризують особистість працівника своїм цілісним впливом, у якому практично неможливо часом знайти, де дають про себе знати соціальні чинники, а де виявляють себе тільки його особистісні якості, визначаючи його придатність до служби. У будь-якому випадку їхнє сполучення є основою і запорукою професіоналізму діяльності правоохоронця.

Надійшла до редколегії 20.10.04

О.М. Бандурка

ЯКІСТЬ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ – ОСНОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проблеми забезпечення дотримання прав і свобод громадян, охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю були, є і будуть кардинальними для цивілізованого людського суспільства, для демократичної правової держави, якою має стати Україна. Побудувати правову державу – це значить змоделювати і втілити в життя такий державний устрій, при якому всі соціальні стосунки здійснюються на основі правових норм, у межах закону. На варті цього закону повинен стояти кадровий корпус правоохоронців, ядро якого будуть складати професіонали вищого ґатунку.

Перші кроки на шляху до професіоналізму правоохоронців робляться у відомчих закладах освіти. Саме тут є вкрай необхідним озброєння їх знаннями щодо сучасних методів розкриття власного особистісного потенціалу, досягнення вершин професійного самовдосконалення. Тому важливим завданням сьогодні стає розробка системи професійної освіти, яка б забезпечувала готовність працівників до вирішення найскладніших службових задач.

Ця система не існує ізольовано, сама по собі. На неї впливають, перше, замовники на спеціалістів, тобто галузеві служби органів внутрішніх справ, а, по-друге, вона є підсистемою єдиної національної системи освіти України. Завдяки роботі по розбудові мережі відомчих вищих закладів освіти, зміні й підвищенню їх статусу неухильно зростає кількість та якість підготовлених фахівців. Так, лише в навчальних закладах системи МВС України в 2003 р. у порівнянні з 1991 р. кількість перемінного складу збільшилася більше, ніж у 4 рази і становить близько 33 тис. слухачів та курсантів (з них 70,4% майбутніх юристів), в т.ч. понад 18 тис. на денній формі навчання та 15 тис. чоловік – на заочній.

В той же час відомчі вищі заклади освіти сьогодні ще не спроможні в повному обсязі задовольнити фахівцями, насамперед вищої юридичної кваліфікації, правоохоронні органи. Тут доцільно, на наш погляд, нагадати одне принципове положення: якщо для пересічного громадянина закон – це наказ держави, то для правоохоронця – ще і професійний інструмент, основа його службової діяльності, неодмінна умова нормального виконан-

ня функцій, взаємодій з іншими людьми. Проте аналіз свідчить, що саме тут існує декілька суттєвих проблем.

Сталої тенденції набув на сьогодні відтік юристів з правоохоронних органів за різними причинами – економічними, соціальними, побутовими тощо. Як наслідок – протягом останніх п'яти років (до речі, і попередні роки мало чим відрізняються в цьому сенсі), за винятком 2002 р. зафіксований постійний негативний баланс у русі юристів: у 1999 р. – 484 особи, у 2000 р. – 2473 (!) особи, у 2001 р. – 170 осіб, у 2003 р. – 564 особи. Якщо додати до цього ще той факт, що на компенсацію об'єктивних втрат досвідчених юристів за рахунок випускників, які ще вельми далекі до високого професійного рівня і потребують відповідного досвіду, піде багато часу, проблема набуває особливої гостроти.

Інша проблема пов'язана з якістю підготовки спеціалістів. Дослідження, яке було проведене фахівцями Національного університету внутрішніх справ з метою якісної оцінки рівня професійної підготовки і ступеня готовності випускників Університету до конкретної практичної діяльності як у цілому, так і окремо в галузі теоретичної підготовки за фахом, оволодіння практичними професійними навичками, а також сформованості морально-особистісних характеристик, виявило серйозні проблеми. Експертні оцінки рівня правових знань були досить невисокі: 26,4% респондентів визнали його незадовільним, особливо в галузі цивільно-правових дисциплін [1]. Підкреслимо, що таке становище склалося у вузі, визнаному найкращим серед правоохоронних вищих навчальних закладів України, тому ситуація в інших вузах навряд чи може вважатися більш задовільною, що і було підтверджено результатами дослідження процесу реалізації Комплексної програми кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ та забезпечення законності і дисципліни на 2001–2005 рр., проведеного цими ж фахівцями у 2003 р., в ході якого було опитано 2400 працівників органів та підрозділів внутрішніх справ України та проведено інтерв'ю з 400 експертами з числа керівників. Зазначимо, щоправда, це не є суто українською проблемою. Неодноразові заміри рівня правових знань працівників органів внутрішніх справ Російської Федерації свідчать про те, що у 30–35% з них цей рівень не відповідає повністю або частково вимогам [2].

Ще одна проблема – це підтримання в процесі професійної діяльності належного рівня правових знань правоохоронців як найбільш рухомої частини системи професійних якостей професіонала. Це дуже важливо, бо без них неможлива обґрунтована і точна оцінка правових явищ, формування ціннісних орієнтацій, установок та правомірної поведінки, тобто професіоналізм в діях.

В чому ж полягають причини означених проблем? Їх можна назвати декілька. По-перше, сьогодні, на жаль, відомчі навчальні заклади МВС України не мають достатньої інформації про якість підготовки та обсяг застосування випускниками отриманих теоретичних знань у конкретній практичній діяльності. Так, у вже наведеному дослідженні оцінки викладачами рівня теоретичної підготовки випускників були значно вищими за експертні: цілком задовільним його визнали 35,7% викладачів і лише 10,7%

експертів з числа начальників і заступників начальників райвідділів, начальників відділів (відділень) підрозділів, в яких працюють або проходили практику випускники.

По-друге, теоретичні знання, одержані у навчальних закладах, мають тенденцію до старіння. Підтримувати належний рівень правових знань надзвичайно важко при відсутності якісної системи перепідготовки правоохоронців у післявузівський період. Великий потенціал в цьому відношенні належить службовій підготовці, звільненню її від формалізму.

По-третє, звертає на себе увагу майже відсутність контролю за рівнем правових знань правоохоронців, який практично не враховується при щорічній атестації, підвищенні в званні чи посаді. Прикро, що такі проблеми були виявлені навіть під час останнього атестування професорсько-викладацького складу НУВС. Той, хто не знає законів, не може бути їх охоронцем і тим більше не має право навчати правоохоронців. Тому тут доцільно звернутись, наприклад, до досвіду професійної підготовки офіцера поліції Японії, де єдиним критерієм в просуванні по службових сходах є спеціальні, в тому числі правові, знання, рівень яких підтверджується іспитом [3].

Виникає питання, чи можна вирішити ситуацію. Вважаємо, що така можливість існує, якщо буде розроблений механізм гарантії якості освіти у вищому навчальному закладі МВС України. Цей механізм включає:

- проектування, організацію та здійснення навчального процесу з урахуванням вимог та умов, які забезпечують якість освіти;
- систематичне проведення освітнього моніторингу і оцінка якості освіти курсантів та слухачів;
- розробку і реалізацію заходів по коректуванню організації, змісту, форм, методів та методик навчального процесу з метою підвищення його якості.

Основною метою створення механізму гарантії якості відомчої освіти є максимальне наближення результатів навчання завданням навчання. Це передбачає, по-перше, реалізацію вимог державного освітнього стандарту, що складає інваріантну частину гарантії якості, і, по друге, розширення та доповнення змісту освіти навчальними дисциплінами, які забезпечують трансформацію його з урахуванням особливостей спеціальності і індивідуально-особистісного розвитку курсантів та слухачів, що являє собою варіативну частину гарантії якості. Таким чином, якість освіти може розглядатися як відповідність мети освіти результатам навчання.

Якщо метою освіти у вищому навчальному закладі системи МВС України є формування відповідного вимогам обраної професії рівня професійних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, то її досягнення можливо за умов ефективної реалізації ланцюжка:

ВИКЛАДАЧ – ЗМІСТ ОСВІТИ ТА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ – КУРСАНТ (СЛУХАЧ) – РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ.

Дія першого елемента цього ланцюжка забезпечується за рахунок:

- конкурсного добору професорсько-викладацького складу або аналізу попередньої навчально-методичної та науково-дослідної діяльності кандидатів на відповідну посаду;

- існування системи показових та відкритих занять, які дозволяють відстежувати науковий та методичний рівень викладачів, його динаміку;
- можливості підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу;
- постійного контролю дисциплінарної практики викладачів та оцінки якості їхньої діяльності курсантами та слухачами.

Другий елемент ланцюжка, що гарантує якість освіти, включає всебічне науково-методичне забезпечення навчальних дисциплін, тобто їхню паспортизацію, а також використання сучасних технологій навчання.

Безумовно, ключовою фігурою освітнього процесу являється особа курсанта (слухача). Для оптимального функціонування цього елементу системи необхідним, в першу чергу, є ретельний професійний відбір, який забезпечує виділення з наявної сукупності претендентів на навчання і наступну професійну діяльність конкретних осіб на основі діагностики індивідуальних якостей відповідно до нормативних характеристик професії, що визначають придатність до умов трудової діяльності в органах внутрішніх справ. Професійний відбір на службу в ОВС України здійснюється в кілька послідовних етапів, кожний з яких являє собою певний вид професійного відбору. На цих етапах вирішується питання про готовність кандидата до навчання і служби по визначених критеріях. Рішення про непридатність кандидата, ухвалене на будь-якому етапі, як правило, припиняє подальшу процедуру обстеження, тобто кожний етап професійного відбору є цілком самостійним у відношенні ухвалення рішення про професійну придатність кандидата. Об'єктивність такого рішення може розглядатися як один з найважливіших чинників якості освіти.

Важливе значення для реалізації третього елемента ланцюжка має також розвинена система психолого-педагогічного супроводження навчального процесу, особливо місце в якому належить виховній роботі. Саме виховна робота у вищому закладі освіти МВС України призначена формувати у курсанта (слухача) таких якостей особистості, як патріотизм і любов до Батьківщини, повага до державного устрою та законів своєї країни і органів внутрішніх справ, бажання професійно виконувати службові доручення, а також слідкувати за власним здоров'ям, вести здоровий спосіб життя. Існують два основних напрямки формування суспільно-необхідних якостей у людини: безпосередній вплив на особистість (через наказ, особистий приклад, тиск групи, психологічні засоби тощо) і опосередкований (через створення відповідних умов, при яких людина веде себе у відповідності до запрограмованої поведінки). У навчальних закладах системи МВС України повинні широко використовуватися обидва напрямки.

І, нарешті, останній елемент ланцюжка гарантії якості освіти – результат навчання. Такий результат може вимірюватися у об'єктивних та суб'єктивних показниках, які характеризують готовність випускника до професійної діяльності. Об'єктивний бік цієї готовності складає професійна компетентність, формування якої забезпечується навчальним процесом і постійно контролюється під час навчання завдяки використанню тесту-

вань, заліків, іспитів і т.і. Суб'єктивна, тобто психологічна, готовність до службової діяльності визначається наявністю у випускника бажання служити українському народові в органах внутрішніх справ, пишатися своєю службою і тим соціальним інститутом, членом якого він стає. Це означає, що навчально-виховний процес у відомчому закладі освіти має забезпечити професійну ідентифікацію кожного курсанта. Саме за таких умов можна сподіватися, що з часом він стане справжнім професіоналом.

Отже, не викликає сумніву, що шлях до вершин професіоналізму довгий і важкий. Сходженню до них має передувати тривала і продумана організація виховання в дошкільному і молодшому шкільному віці, цілеспрямоване введення його у світ професій і, найважливіше, глибоко відпрацьована добре розгалужена професійна освіта. Якщо все це добре погоджується з загальноособистісним розвитком працівника органів внутрішніх справ, то значно полегшується його включення до службової діяльності, створюється можливість пошуку алгоритмів службової поведінки, що призводить до високого рівня професіоналізму. Останнє треба підкреслити особливо, тому що, як не може бути виховання визнане таким, що відбулося, якщо в людини не виникає потреба в самовихованні, так і професійна освіта правоохоронця не буде визнана повноцінною і якісною, якщо в нього не виробиться постійне прагнення до професійного зростання.

Список літератури: 1. Соболев В.О., Лапшина В.Л., Дядечко І.І. Ефективність та якість підготовки молодого слідчого (на прикладі Університету внутрішніх справ) // Вісник Університету внутрішніх справ. 1997. №2. 2. Обеспечение законности в деятельности органов внутренних дел. М., 1993. 3. Police of Japan National Agency. То-кьо, 1991.

Надійшла до редколегії 11.10.04

М.Н. Курко

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Одним з основних чинників плинності кадрів є неефективна профорієнтаційна робота. Сьогодні доведено, що на його дію безпосередньо або опосередковано припадає до 40% звільнень з органів внутрішніх справ. Статистика свідчить, що тільки за 6 місяців 2004 р. ОВС залишило 5873 особи, у тому числі за власним бажанням – 3069 (52,3%), з негативних причин – 803 особи (13,7%). Тобто, 2/3 всіх, хто звільнився, – це люди, які не хотіли приносити користь суспільству, захищаючи права, свободи та законні інтереси громадян. Безумовно, більшість з них обрала свій професійний шлях помилково або випадково, і витоки цього лежать у системі професійної орієнтації.

Служби профорієнтації молоді, найважливішою функцією яких є формування певної професійної спрямованості особистості, на сьогоднішній день в органах внутрішніх справ працюють незадовільно, а задача формування і розвитку професійних мотивів майбутніх правоохоронців майже цілком покладається на навчальні заклади системи МВС, органи і підроз-